

dr Jakub Kołodziejczyk

Instytut Spraw Publicznych, Uniwersytet Jagielloński

Ewaluacja własnej pracy w opiniach nauczycieli

Abstrakt

Ukończenie studiów pedagogicznych nie gwarantuje wystarczającego poziomu przygotowania nauczycieli do pracy, zwłaszcza w czasach, w których dynamicznie zmieniają się wymagania i oczekiwania stawiane przed edukacją. W związku z tym konieczne jest bezpośrednie zaangażowanie nauczycieli w doskonalenie prowadzonego przez siebie procesu nauczania i uczenia się.

Prezentowana analiza oparta jest na materiale pochodzącym z 33 ewaluacji zewnętrznych przeprowadzonych w ramach cyklu szkoleniowego przygotowującego wizytatorów do roli ewaluatora. Zebrane dane zostały poddane analizie ilościowej i jakościowej (analiza treści). Poszukiwano odpowiedzi na dwa pytania badawcze:

1. jakie elementy własnej pracy nauczyciele poddają ewaluacji,
2. na czym polega współpraca z innymi nauczycielami podczas prowadzenia ewaluacji własnej pracy.

Wyniki analizy wskazują, że nauczyciele wymieniają kilkanaście obszarów prowadzenia ewaluacji, wśród których dominuje skuteczność stosowanych metod nauczania. Współpraca z innymi nauczycielami podczas ewaluacji własnej pracy przyjmuje różne formy: współpracy nieformalnej, współpracy w ramach funkcjonujących w szkole zespołów oraz różne formy obserwowania prowadzonych lekcji.

Wprowadzenie

Celem reform i zmian systemów edukacyjnych na całym świecie jest poprawa jakości edukacji. Wykorzystywane są w tym celu kombinacje różnych strategii mające wpłynąć na poprawę wyników edukacyjnych uczniów (Fullan, 2012). Wykorzystywane strategie koncentrują się na różnych aspektach systemu edukacyjnego, wśród których ważną pozycję znajduje rozwój potencjału zawodowego nauczycieli. Jedną z możliwości realizacji tej strategii jest wspieranie nauczycieli w prowadzeniu refleksji nad własnym działaniem poprzez prowadzenie ewaluacji własnej pracy.

Definiując ewaluację za Henrykiem Mizerkiem jako „proces gromadzenia, opracowywania i komunikowania informacji na temat wartości przypisywanej działaniom podejmowanym w szkole/placówce edukacyjnej” (Mizerek, *Ewaluacja w szkole...*), podkreślenia wymaga różnica między ewaluacją a autoewaluacją. Cechą charakterystyczną prowadzenia autoewaluacji jest podjęcie próby określenia wartości własnej pracy, a co za tym idzie występowania badacza jednocześnie w dwóch rolach: ewaluatora i decydenta (Mizerek, *Ewaluacja*

w szkole...). W rękach nauczyciela-badacza pozostają zatem wszelkie decyzje dotyczące zarówno procesu badawczego, ale także decyzje dotyczące oceny i sposobu wykorzystania uzyskanych wyników.

Nie oznacza to jednak, że prowadząc autoewaluację, nauczyciel musi pozostać osamotniony w swoich działaniach. Rozwój zawodowy nauczycieli w coraz większym stopniu związany jest ze współpracą nauczycieli i wzajemnym wsparciu w rozwoju (Mourshed, Chijioke i Barber, 2012). Angażowanie innych nauczycieli na różnych etapach procesu badawczego może odgrywać istotną rolę, wpływając na jakość prowadzonych badań (np. wspierając badania przez możliwość triangulacji źródeł, metod, teorii). Sprawdzonym przykładem udzielania wzajemnie wsparcia przez nauczycieli jest rola *krytycznego przyjaciela* (MacBeath, Schratz, Meuret i Jakobsen, 2003).

Uznając znaczenie roli, jaką odgrywa w rozwoju zawodowym nauczycieli refleksja nad wykonywaną przez siebie pracą, za cel analizy postawiono poszukiwanie odpowiedzi na dwa pytania badawcze: Jakie elementy własnej pracy nauczyciele poddają ewaluacji? Na czym polega współpraca z innymi nauczycielami podczas prowadzenia ewaluacji własnej pracy?

Metodologia badania

W prezentowanej analizie wykorzystano dane zebrane podczas 33 ewaluacji zewnętrznych przeprowadzonych w ramach cyklu szkoleniowego przygotowującego wizytatorów do roli ewaluatora. Odpowiedzi na pytania udzieliło 913 nauczycieli (szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych).

W prezentowanej analizie skoncentrowano się na sekwencji czterech kolejnych pytań skierowanych do nauczycieli w ankiecie wypełnianej on-line, dotyczących ewaluacji własnej pracy i współpracy z innymi nauczycielami podczas jej prowadzenia:

1. Czy prowadzi Pan/i ewaluację własnej pracy?
2. [jeśli tak] Jakie elementy własnej pracy poddawał/a Pan/i ewaluacji w ciągu ostatniego roku?
3. Czy prowadząc ewaluację własnej pracy, współpracuje Pan/i z innymi nauczycielami?
4. [jeśli tak] Na czym polega ta współpraca?

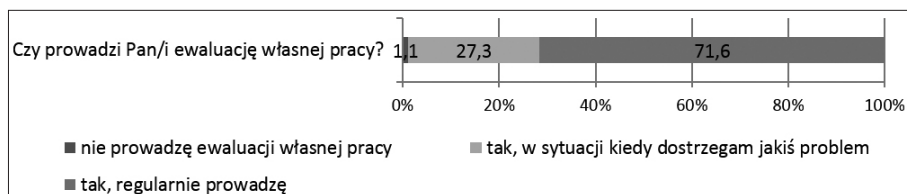
W analizie ilościowej (pytania 1 i 3) wykorzystano trzy zmienne:

- typ szkoły (podstawowa, gimnazjum, ponadgimnazjalna),
- typ gminy (wiejska, wiejsko-miejska, miejska),
- wielkość szkoły (mała – do 200 uczniów, średnia 201-400, duża – ponad 400 uczniów).

Do analizy odpowiedzi na pytania otwarte (pytania 2 i 4) posłużono się metodą analizy treści (Babbie, 2008) na podstawie wylosowanej próby (25% jednostek analizy – odpowiednio 225 i 228). W pytaniu 2 w przypadku 13 jednostek analizy respondenci nie udzielili odpowiedzi lub odpowiedź nie wiązała się z treścią pytania, natomiast w przypadku pytania 4 sytuacja taka wystąpiła w 17 przypadkach.

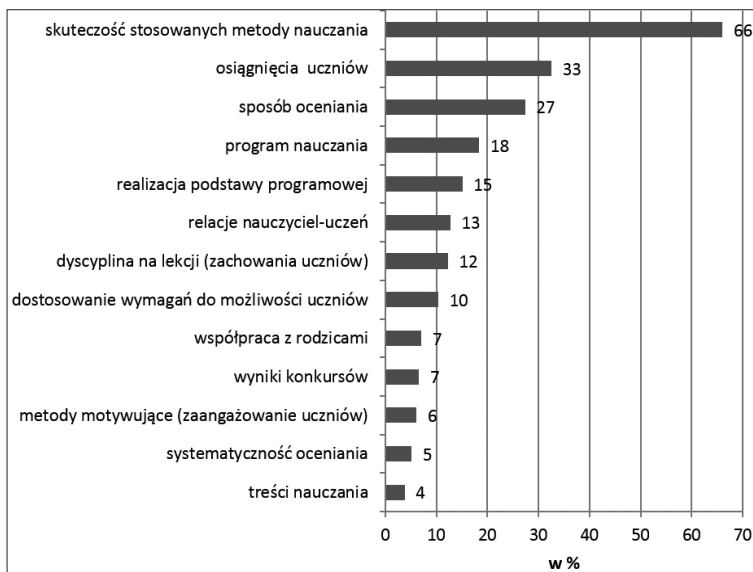
Wyniki

Nauczyciele deklarują prowadzenie ewaluacji własnej pracy (wykres 1). Na systematyczne prowadzenie jej wskazuje prawie 72% nauczycieli, a ponad 27% na prowadzenie ewaluacji w sytuacji, kiedy dostrzegają wystąpienie jakiegoś problemu. Nieco ponad 1% respondentów nie prowadzi ewaluacji własnej pracy.

Wykres 1. Odpowiedzi nauczycieli na pytanie, czy prowadzą ewaluację własnej pracy (N-912)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z http://www.seo2.npseo.pl/seo_stats_quality

Wykres 2. Odpowiedzi nauczycieli na pytanie, jakie elementy własnej pracy poddawali ewaluacji w ciągu ostatniego roku (n=212)

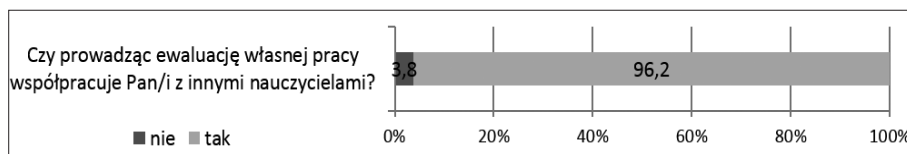
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z http://www.seo2.npseo.pl/seo_stats_quality

Analiza treści wypowiedzi nauczycieli prowadzących ewaluację własnej pracy dotyczących elementów, które były przedmiotem ewaluacji w minionym roku szkolnym, pozwoliła na wyodrębnienie kilku obszarów (wykres 2):

- metody nauczania: skuteczności stosowanych metod nauczania (66%);
- efekty procesu kształcenia: osiągnięcia uczniów (33%),
- wyniki konkursów (7%);

- ocenianie: sposób oceniania (27%),
- systematyczność oceniania (5%);
- program nauczania: program nauczania (18%) i treści nauczania (4%);
- zewnętrzne wymagania: realizacja podstawy programowej (15%),
- dostosowanie wymagań do możliwości uczniów (10%);
- relacje nauczyciel-uczeń (13%);
- dyscyplina na lekcji (12%);
- metody motywujące – angażowanie uczniów (6%);
- współpraca z rodzicami (7%).

Wśród nauczycieli prowadzących ewaluację własnej pracy ponad 96% angażuje do współpracy innych nauczycieli. Częściej ma to miejsce w szkołach podstawowych (99,3%) niż w gimnazjach (94,7%) i szkołach ponadgimnazjalnych (94,7%). Różnice te są istotne statystycznie ($\chi^2_{(2)} = 11,3$, $p < 0,001$). Nie ma statystycznie istotnych różnic, biorąc pod uwagę wielkość szkoły i typ gminy.

Wykres 3. Odpowiedzi nauczycieli na pytanie, czy prowadząc ewaluację własnej pracy, współpracują z innymi nauczycielami (n=857)

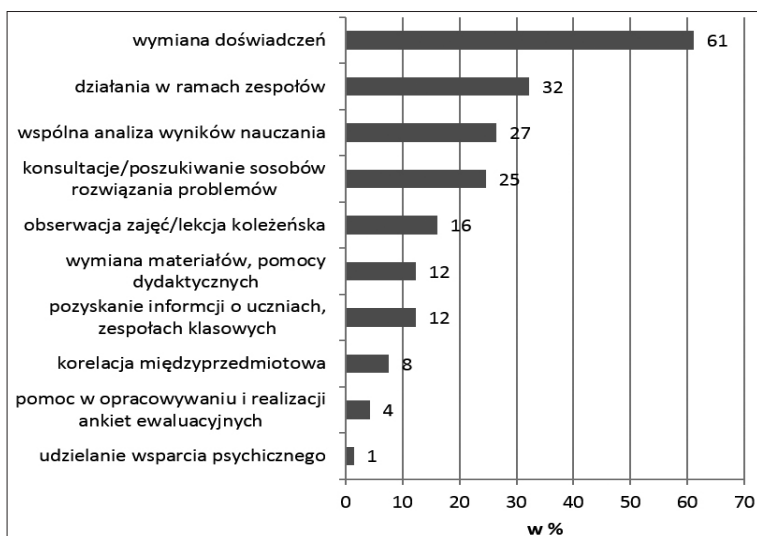
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z http://www.seo2.npseo.pl/seo_stats_quality

Analiza treści odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące tego, na czym polega współpraca z innymi nauczycielami podczas ewaluacji własnej pracy pozwoliła na wyodrębnienie 10 jakościowo różnych form współpracy (wykres 4). Można je podzielić na trzy grupy: (1) współpraca nieformalna, (2) w ramach funkcjonujących w szkole zespołów oraz (3) bezpośrednie uczestnictwo w badaniach.

W ramach nieformalnej współpracy nauczycieli podczas ewaluacji własnej pracy najczęściej wskazywana była wymiana doświadczeń (61%), konsultacje (poszukiwanie sposobów rozwiązania problemów) 25%, wymiana materiałów i pomocy dydaktycznych (12%), pozyskiwanie informacji o uczniach i zespołach klasowych (12%), udzielanie wsparcia psychicznego (1%).

Do drugiej grupy form współpracy podczas ewaluacji własnej pracy zaklasyfikowane zostały te, które wiążą się z pracą w zespołach zadaniowych funkcjonujących w szkołach. Najczęściej współpraca ta była określana w ogólny sposób – działania w ramach zespołów (32%) i wspólna analiza wyników nauczania (27%) oraz korelacja międzyprzedmiotowa (8%).

W trzeciej grupie form współpracy uwzględnione zostały te, które bezpośrednio wiążą się z działaniami związanymi z ewaluacją. Dominuje wśród nich obserwacja zajęć lub lekcje koleżeńskie (16%). Nauczyciele wymieniają także pomoc w opracowaniu i przeprowadzeniu ankiet ewaluacyjnych (4%).

Wykres 4. Odpowiedzi nauczycieli na pytanie, na czym polega ta współpraca z innymi nauczycielami podczas ewaluacji własnej pracy (n=211)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z http://www.seo2.npseo.pl/seo_stats_quality

Wioski i dyskusja

Zdecydowana większość nauczycieli deklaruje, że prowadzi ewaluację własnej pracy. Badania nie pozwalają jednak na zweryfikowanie, jakiego rodzaju działania nauczyciele utożsamiają z prowadzeniem ewaluacji własnej pracy. Wiele z wymienianych przez nauczycieli elementów, będących przedmiotem ewaluacji, znajduje się również wśród wymienianych przez nauczycieli problemów, którymi zajmują się w ramach pracy i analiz prowadzonych w ramach różnych zespołów (Kołodziejczyk, 2013). Z tego powodu trudno ocenić, czy działania podejmowane przez nauczycieli (uznawane jako ewaluacja własnej pracy) są przedmiotem ewaluacji wewnętrznej prowadzonej przez szkoły lub zespołowych analiz, których inspiracją są zewnętrzne wobec poszczególnych nauczycieli źródła, czy też wynikają z potrzeb poszczególnych nauczycieli.

Wśród przedmiotów ewaluacji, na które wskazali nauczyciele, wyraźnie dominuje nad innymi skuteczność stosowanych metod nauczania. Koncentracja na metodach nauczania wydaje się być kluczowym elementem dla podniesienia jakości edukacji. Wskazywany jest on w licznych publikacjach ukazujących się ostatnich latach (Fullan 2012; Barber, Mourshed i Chijioko, 2012; Dumont, Instance i Benavides, 2013). W tym kontekście stawianie na pierwszym miejscu doskonalenia metod nauczania, a dopiero w dalszej kolejności tych elementów, które są podstawą współcześnie stosowanych sposobów oceny pracy nauczyciela (wyniki sprawdzianów) jest realizacją postulatów Fullana (2012), aby podstawą poprawy funkcjonowania szkół uczynić triadę: uczenie się – nauczanie – ocenianie.

Prowadzenie ewaluacji własnej pracy nie wyklucza angażowania w nią innych nauczycieli, deklaracje takie składa ponad 96% nauczycieli. Można przyjąć założenie, że każda forma współpracy nieformalna (np. wymiana doświadczeń) czy formalna (w ramach zespołów) może odgrywać istotną rolę w prowadzeniu refleksji nad własnym działaniem. Niepokoić jednak może to, że najrzadziej nauczyciele wskazują te formy, które bezpośrednio mogą być związane z prowadzeniem procesu badawczego.

Bibliografia

1. Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008.
2. Mourshed M., Chijioke Ch., Barber M., *Jak najlepiej doskonalone systemy szkolne na świecie stają się jeszcze lepsze*. Raport edukacyjny McKinsey & Company, Fundacja CEO 2012.
3. Dumont H. Instance D., Benavides F. (red.), *Istota uczenia się. Wykorzystanie wyników badań w praktyce*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
4. Fullan M., *Wybór złych sterowników w całościowej reformie systemu edukacji*, Centrum Edukacji Obywatelskiej 2012.
5. Kołodziejczyk J., *Analiza wypełniania wymagań „procesy edukacyjne są efektem współdziałania nauczycieli” przez szkoły w roku szkolnym 2010/2011*, w druku (2013)
6. Mizerak H., *Ewaluacja w szkole. Od czego zacząć?* <http://www.nadzorpedagogiczny.edu.pl/data/documents/1/70/70.pdf> [dostęp: 20.08.2013]
7. MacBeath J., Schratz S., Meuret D., Jakobsen L., *Czy nasza szkoła jest dobra?*, WSiP, Warszawa, 2003.